

УДК 340.134

О. І. Чаплук

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНА НЕОБХІДНІСТЬ СУЧАСНОСТІ

Серед багаточисленних теоретико-правових проблем держави й права, що потребують досконалого й концептуального переосмислення, важливе місце займають питання, пов'язані з особливостями сучасного формування норм національного та міжнародного права. Зазначена проблематика завжди актуалізується серед вчених-правознавців та юристів-практиків, що свідчить про її вагомість не лише для теорії права, а в передусім юридичної практичної діяльності, що пов'язується з реалізацією прийнятих норм права на практиці. Тому дуже необхідним для належного функціонування сучасного суспільства та держави, а також для гармонійного співіснування громадян держави є саме якісно досконала система національного законодавства держави, отже законодавство держави є віддзеркаленням та критерієм оцінки тих чи інших аспектів життєдіяльності та розвитку окремих сфер суспільства, рівня розвитку державного управління, участі держави в міжнародному співробітництві, прагненням подальшого утвердження демократичних засад суспільства, належності та якості життя населення в державі в контексті забезпечення прав та свобод людини. Тому актуальність питань, пов'язаних із формуванням норм права, прийняттям досконалих нормативно-правових актів та прагненням забезпечити наявність ефективної системи національного законодавства, не лише не викликають сумніву, а й потребують систематичного концептуального дослідження й переосмислення в контексті з'ясування певних аспектів вдосконалення правотворчої діяльності на національному та міжнародному рівнях. Така тенденція, на нашу думку, зумовлена глобалізаційними та трансформаційними чинниками, які на сьогодні є певною рушійною силою для розвитку та вдосконалення всіх інституційних складових суспільства й держави в цілому та здійснення правотворчості на національному й міжнародному рівнях зокрема.

Безумовно, науковим дослідженням правотворчої діяльності, що є основним засобом формування норм права присвячена значна кількість наукових праць відомих зарубіжних та вітчизняних вчених. Значні наукові доробки таких вчених, як С. Алексєєв, А. Венгеров, Ж. Дзейко, Т. Дідич, А. Піголкін, О. Скакун, відображають теоретико-правові, процесуальні, суб'єктні складові формування норм національного та міжнародного права. Проте сучасна юридична наука, як з теорії права, так і теорії міжнародного права потребує вдосконалення існуючих та розробки нових концепцій у контексті переосмислення та трансформації підходів щодо системи заходів, спрямованих на вдосконалення здійснення правотворчості на національному та міжнародному рівнях.

Тому метою дослідження є виокремлення й аналіз змісту факторів, що впливають на здійснення національної і міжнародної правотворчості, визначення шляхів вдосконалення правотворчої діяльності на національному та міжнародному рівнях.

Одним з аспектів, що впливає на процес формування норм національного та міжнародного права, безумовно, є динаміка сучасного суспільства, що проявляється в постійному його розвитку та зумовлює ускладнення й вдосконалення суспільних відносин, появу нових сфер суспільства, що потребують формування нових норм права та вдосконалення діючих. На думку К.П. Победоносцева, дієвою та нагальною норма права може бути у випадку відповідності її дійсним потребам суспільства [1, с. 229]. Таким чином, виникає необхідність у поширенні дії права на сфери, які раніше були позбавлені його регулятивного впливу, що призводить до активізації правотворчого процесу як на національному, так і на міжнародному рівнях. Своєчасний вияв цих об'єктивних умов, які вказують на необхідність правової регламентації нових сфер суспільних відносин, тобто оптимальний вибір об'єкта правового регулювання, забезпечить оперативне творення норм національного та міжнародного права.

Наступним чинником, що не лише впливає на зміст національної та міжнародної правотворчої діяльності, а і активізує їх, є значний рівень сучасного міжнародного співробітництва. На нашу думку, значно підвищився рівень співпраці держав в умовах інтеграції економічного, політичного, правового, екологічного, соціального та культурного життя, надання форм та видів міждержавної взаємодопомоги в різноманітних напрямках їх співробітництва. Насамперед зазначене зумовлює наявність узгоджених норм національного та міжнародного права для забезпечення спрощеного механізму здійснення міждержавної співпраці й для надання ефективної допомоги.

Не менш важливим чинником, що зумовлює вдосконалення системи формування норм національного та міжнародного права, є чинна недосконала система законодавства держави й система норм міжнародного права. Це пов'язано не лише з недотриманням певних формальних та змістовних основ процедури створення системно-нормативно-правових актів, юридичних документів міжнародного характеру, а й із певними суб'єктивними факторами. Мається на увазі поспішність у необхідності формування тих чи інших норм права, здійснення механізму лобювання, фрагментарне врахування та вияв необхідності у врегулюванні суспільних відносин, хаотичність у процесі прийняття норм національного та міжнародного права. Зокрема на думку А.М. Ришелока, основним недоліком сучасного законодавства є поспішність під час прийняття рішення про розробку проекту юридичного документа, недосконалість його змісту тощо [2, с. 6]. На думку О.І. Ющика, загальними недоліками здійснення правотворчого процесу є недостатня правова врегульованість правотворчої діяльності, низький рівень правової культури організації й техніки правотворчості, відсутність системного управління правотворчим процесом [3, с. 91].

Слід акцентувати й на тому, що складність сучасної правотворчої діяльності зумовлена тим, що формування норм права в сучасному прогресивному суспільстві здійснюється на двох рівнях: національному та міжнародному, адже сучасне міждержавне співробітництво та розвиток міжнародних відносин інтенсифікують формування норм права на національному та міжнародному рівнях. Наявність дворівневого аспекту правотворчої діяльності ускладнюється тим, що постає необхідність у формуванні гармонійних та узгоджених норм національного й міжнародного права.

Досягнення зазначеного можливе лише за умови синхронності здійснення правотворчої діяльності на національному та міжнародному рівнях.

Саме окреслені вище чинники зумовлюють необхідність систематичного вдосконалення процесу формування норм права на національному та міжнародному рівні, оскільки національна та міжнародна правотворчість є складними юридичними категоріями як в теоретичному, так і в прикладному значенні, які характеризуються певними позитивними й негативними аспектами, що стосуються процесуальних, суб'єктних, організаційних основ їх здійснення. На нашу думку, необхідність здійснення процесу вдосконалення того чи іншого явища пов'язується з наявністю певних негативних аспектів, що можуть впливати на його зміст, сутність та характер. Якщо брати до уваги правотворчість, то необхідність вдосконалення цього процесу пов'язується з певними існуючими недоліками законодавства. Тому вдосконалення національної та міжнародної правотворчості передбачає, на нашу думку, «поліпшення» або «зміну на краще» процесу формування норм національного та міжнародного права.

Тому слід звернути увагу й на певні аспекти вдосконалення національної та міжнародної правотворчості, оскільки будь-яка позитивна чи негативна трансформація суспільства, держави зумовлює необхідність здійснення певних заходів для зміни або вдосконалення самого механізму національної та міжнародної правотворчості в контексті розробки нових правил та способів правотворчої техніки, методики їх застосування, вдосконалення суб'єктного складу національної та міжнародної правотворчості, зміни або вдосконалення правового регулювання, виокремлення та впровадження нових стадій національної та міжнародної правотворчості.

Враховуючи складність та об'ємність здійснення процесу формування норм національного та міжнародного права, доцільно виокремити такі шляхи вдосконалення національної та міжнародної правотворчості:

1. Вдосконалення правової регламентації національної та міжнародної правотворчості.

Необхідність у зазначеному виникає з об'єктивних потреб розвитку суспільства та держави: навіть незначна змістовна зміна процесу творення норм національного чи міжнародного права викликає необхідність їх закріплення на правовому рівні, тому залежно від цього постає необхідність постійного моніторингу та виявлення потреби правового регулювання певних суспільних відносин матеріального та процесуального характеру, що визначають зміст національної та міжнародної правотворчості. Враховуючи дослідження правового забезпечення національної та міжнародної правотворчості, вдосконалення правового регулювання повинно здійснюватися в такому порядку: здійснення постійного аналізу на предмет необхідності в правовій регламентації нових аспектів здійснення національної та міжнародної правотворчості; вдосконалення правил правотворчої техніки відповідно до об'єктивних вимог розвитку суспільства; розробка та вдосконалення нових правових приписів; систематизація правових приписів та відображення їх в єдиному нормативно-правовому акті (національна правотворчість); формування міжнародних документів спрямованих на регулювання міжнародного правотворчого процесу.

Зазначене досить важко здійснити на міжнародному рівні, що зумовлено особливою сутністю міжнародної правотворчості, де рішення про формування норм міжнародного права приймається колегіально за участі різноманітних держав та міжнародних організацій. Тому доцільно на рівні міжнародних організацій та держав розробити узагальнений (модельний) міжнародний документ, норми якого пристосовувалися б до конкретного міжнародного правотворчого процесу між конкретними державами й міжнародними організаціями.

2. Вдосконалення кадрового забезпечення національної та міжнародної правотворчості.

Наявність належних суб'єктів у процесі творення норм національного та міжнародного права в цілому, а також інтелектуальних здібностей, професіоналізму, належного рівня правової культури й правосвідомості зокрема є тими необхідними особливостями, якими має володіти особа, що здійснює діяльність із формування норм права, оскільки саме від їх професійних здібностей залежить досягнення результату у вигляді соціально-дієвої норми національного та міжнародного права.

Таким чином, удосконалення кадрового забезпечення завжди є актуальним питанням національної та міжнародної правотворчості й потребує здійснення певних цілеспрямованих заходів, а саме: проведення заходів із підбору осіб, здатних відповідно до своїх потенційних можливостей забезпечувати процес формування норм національного та міжнародного права; здійснення підготовки осіб, які володітимуть спеціальними знаннями та вмінням їх застосовувати в процесі здійснення правотворчої діяльності; створення заходів, спрямованих на підвищення рівня кваліфікації як спеціалістів, що залучаються до правотворчої діяльності, так і осіб, які є безпосередніми учасниками процесу; залучення кола тих спеціалістів до розробки проекту нормативно-правового акта чи міжнародного документа, спеціальні знання яких необхідні або мають відношення до предмета правового регулювання; створення заходів, спрямованих на обмін знаннями та досвідом між суб'єктами та учасниками національної та міжнародної правотворчості шляхом проведення конференцій, рекомендаційних нарад, консультацій, курсів підвищення кваліфікації як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Зазначений напрямок вдосконалення має суттєве значення, оскільки забезпечує весь механізм здійснення національної та міжнародної правотворчості, його послідовність, чіткість, змістовність.

3. Вдосконалення організаційного забезпечення національної та міжнародної правотворчості.

Зміст зазначеного аспекту має багатовекторний характер, оскільки складається з комплексу дій, спрямованих на інформаційне, матеріально-технічне забезпечення здійснення національної та міжнародної правотворчості. Оскільки процес формування норм права є складним, тому потребує значних зусиль з боку кадрового складу та залежить від своєчасного, повного, оптимального забезпечення інформаційними технологіями, належним рівнем фінансового забезпечення. Необхідність вдосконалення організаційного забезпечення є особливо актуальним, оскільки інтенсифікація та взаємовплив національної та міжнародної правотворчості потребують здійснення аналогічних заходів. Насамперед це стосується розробки комп'ютеризова-

них програм, спрямованих на швидке отримання та обмін інформацією між різними суб'єктами правотворчості та робочою групою як на національному, так і на міжнародному рівнях, що значно прискорить та оптимізує процес формування норм національного та міжнародного права. Необхідним є застосування комп'ютерної техніки, інформаційних систем та інформації з мереж Інтернет, де, використовуючи пошукові системи, можливо отримати необхідну інформацію з офіційних сайтів державних, громадських організацій та інших установ, а також правотворчої діяльності міжнародних організацій та інших міжнародних інституцій. Тому організаційне забезпечення національної та міжнародної правотворчості має вдосконалюватися шляхом розробки досконалого програмного забезпечення, спрямованого на швидке отримання, обмін необхідною інформацією та застосування їх на практиці суб'єктами національної та міжнародної правотворчості; створення спільних офіційних сайтів правотворчого характеру, Інтернет-мереж з інформацією про особливості формування норм права; забезпечення сучасною комп'ютерною технікою та оргтехнікою; проведення заходів, спрямованих на ознайомлення та навчання із застосування програмного забезпечення суб'єктами національної та міжнародної правотворчості; удосконалення механізму належного фінансування в аспекті прогнозування матеріальних затрат на процес формування норм національного та міжнародного права.

4. Удосконалення прогнозування й планування національної та міжнародної правотворчості.

У науковій літературі неодноразово звертається увага окремих науковців на інститути прогнозування та планування формування норм національного та міжнародного права. У загальному значенні під прогнозуванням розуміють систематичне дослідження, що безперервно проводиться з метою отримання науково обґрунтованої інформації про майбутній стан, основні напрями, стадії й часові параметри розвитку держави й права [4, с. 3]. Тобто це діяльність, що спрямована на визначення тенденцій розвитку державно-правової дійсності, на результатах якої розробляються плани правотворчих робіт. Таким чином, прогнозування та планування є взаємозалежними категоріями, що визначають перспективи формування норм національного та міжнародного права. Тому досягнення ефективності планування можливе лише у випадку проголошення або затвердження офіційних прогнозів на тривалий період, досягти чого в сучасних умовах інтенсифікації розвитку суспільства нелегко. Особливо важко здійснити прогнози на міжнародному рівні, що залежить від значної кількості суб'єктів міжнародного співтовариства, їх функціонального призначення та інших об'єктивних факторів економічного, політичного, екологічного характеру тощо.

Розробка прогнозів та планів правотворчих робіт – важливий аспект національної та міжнародної правотворчості, здійснення якого включає залучення до прогнозування фахівців, здатних адекватно з урахуванням достовірних, науково обґрунтованих знань та визначенням перспектив розвитку отримати оптимальні та об'єктивні результати прогнозів; здійснення належного фінансового та організаційного забезпечення; належне використання суб'єктами національної та міжнародної правотворчості результатів прогнозу для розробки обґрунтованих планів правотворчих робіт.

Прогнозування та планування відіграють вагомую роль під час здійснення національної та міжнародної правотворчості, особливо в контексті їх взаємодії. Визначення перспектив розвитку міжнародної співпраці забезпечить формування норм національного права з урахування особливостей та тенденцій співпраці, і, таким чином, національне законодавство відповідатиме нормам та стандартам міжнародного права. Аналогічно прогнозування на міжнародному рівні передбачає розробку шляхів розвитку міжнародного співробітництва й таким чином, розробку планів правотворчих робіт щодо формування модельних актів, рекомендаційні норми яких можуть застосовуватися для вдосконалення національного законодавства.

5. Вдосконалення механізму відповідності норм національного права міжнародним нормам та стандартам.

Одним із напрямків вдосконалення національної правотворчості є належне функціонування механізму відповідності норм національного права міжнародним правилам та стандартам. Це зумовлено певною першочерговістю формування норм міжнародного права перед національним законодавством. Тому здійснення подальшої правової, економічної, політичної політики обумовлює приведення національного законодавства держав у відповідність до сформованих міжнародних правил поведінки. Отже, у межах держав формуються або уповноважуються органи, діяльність яких спрямована на здійснення заходів із гармонізації норм національного та міжнародного права. Цей довгостроковий процес, за словами науковців, характеризується певною проблематикою здійснення на практиці і є не просто юридико-технічним процесом, а насамперед потребує залучення фахівців із належною юридичною освітою, з досконалим знанням іноземних мов та фундаментальною, науковою, організаційною, процесуальною та фінансовою підготовкою й постійного моніторингу з боку спеціально визначених для цієї комплексної роботи державних органів і професійних організацій [5, с. 265]. Отже, це складний процес, що потребує налагодженого механізму реалізації з усіма необхідними елементами, тому його здійснення в контексті вдосконалення національної правотворчості повинно передбачати розробку планів проведення заходів із приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародного права, залучення іноземних фахівців у сфері здійснення гармонізації норм національного права з нормами міжнародного права, урахування досвіду іноземних держав зі здійснення гармонізації норм права.

Таким чином, виокремлені шляхи вдосконалення національної та міжнародної правотворчості мають ґрунтовний та цілеспрямований характер. Проте, на нашу думку, це не є виключний перелік заходів щодо покращення ефективності здійснення національної та міжнародної правотворчості, адже постійна динаміка суспільства потребуватиме вироблення нових засобів формування норм національного та міжнародного права, що в свою чергу вимагатиме виокремлення якісно нових шляхів удосконалення національної та міжнародної правотворчості.

Література

1. Теория государства и права : [хрестоматия] : в 2 т. / авт.-сост. В. В. Лазарев, С. В. Липень. – М. : Юристъ, 2001 – . – Т. 2. – 604 с.

2. Ришелюк А. М. О первоочередных задачах национального законотворчества / А. Ришелюк // Поза рубриками. – 2006. – № 7. – С. 3–9.
3. Ющик О. Г. До питання методології пізнання законодавчого процесу в Україні / О. Г. Ющик // Право України. – 2009. – № 10. – С. 89–95.
4. Бакуменко В. Д. Підходи до прогнозування нормотворчої діяльності / В. Д. Бакуменко, С. И. Кравченко // Зб. наук. пр. Української Академії державного управління при Президентові України / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – Вип. 2. – С. 3–9.
5. Забігайло В. К. Гармонізація національного права як передумова інтеграції України до Європейського Союзу / В. К. Забігайло // Ялта-2000. Роль Європи в ХХІ столітті : мат. Міжнар. наук. конф. (7–9 травня, м. Ялта) / гол. ред. Л. В. Губерський. – Ялта, 2000. – С. 260–267.

Анотація

Чаплюк О. І. Шляхи вдосконалення національної та міжнародної правотворчості: теоретико-практична необхідність сучасності. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню змісту факторів, що впливають на формування норм національного та міжнародного права, а також виокремленню й характеристиці шляхів удосконалення національної та міжнародної правотворчості.

Ключові слова: фактори, норми національного права, норми міжнародного права, національна правотворчість, міжнародна правотворчість, шляхи вдосконалення.

Аннотация

Чаплюк О. И. Пути совершенствования национального и международного правотворчества: теоретико-практическая необходимость современности. – Стаття.

Статья посвящена исследованию содержания факторов, влияющих на формирование норм национального и международного права, а также выделению и характеристике путей совершенствования национального и международного правотворчества.

Ключевые слова: факторы, нормы национального права, нормы международного права, национальное правотворчество, международное правотворчество, пути совершенствования.

Summary

Chapliuk O. I. Ways of improving the national and international lawmaking process: theoretical-practical necessity of modernity. – Article.

This article highlights the content of the factors influencing the formation national law and international law, as well as the isolation and characterization of ways to improve the national and international lawmaking process.

Key words: factors, national law, international law, national law-making process, international law-making process, ways to improve.

УДК 340.1: 342.4

Р. В. Чернолуцький

РОЛЬ НОРМОПРОЕКТУВАННЯ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. В умовах становлення демократичної правової державності об'єктивно зростає роль нормопроекткування як планової телеологічно обгрунтованої діяльності з розробки проектів нормативно-правових актів саме в конституційному праві конкретної держави, яке виступає в якості єдиної профілюючої (базової) та основоположної галузі національного права.

Таке положення обумовлено особливою важливістю та установчим характером тих соціальних відносин, що регулюються нормами конституційного права. При цьому витоки законодавчої діяльності та насамперед нормопроекткування, законопроекткування в конституційному праві пов'язані, на думку Ф.А. Хайека, з «нагальною потребою в запровадженні правил організації» [1, с. 9].